

10. Сюта Б. Деякі питання індивідуально-стильової специфіки музичної драматургії українських композиторів 1970–1980-х років (Камерно-вокальні твори) / Б. Сюта // Записки Наукового Товариства імені Шевченка : праці музикознавчої комісії. – Львів : [б. в.], 1996. – Т. ССXXXII. – С. 179–193.
11. Сюта Богдан. Культурно-стильова полілогічність музичних текстів постмодернізму як чинник організації художньої цілісності в українській музиці 1970-х років / Богдан Сюта // Українське мистецтвознавство : матеріали, дослідження, рецензії. – К. : НАН України ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – 2004. – Вип. 5. – С. 95–102.
12. Сюта Б. Проблеми організації художньої цілісності в українській музиці другої половини ХХ століття / Б. Сюта. – К. : НАН України ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2004. – 118 с.

В статтє рассматриваются проблемы единства циклов фортепианных миниатюр в украинской музыке второй половины ХХ века на примере произведений Леонида Грабовского и Валентина Сильвестрова. Также определены связи между стилем композитора, выразительными средствами и формообразованием на микро- и макроуровнях.

Ключевые слова: цикл, стиль, выразительные средства, постмодернизм, додекафонный ряд.

The article focuses on the problems of unity of piano miniatures' cycles in Ukrainian music in the second half of XXth century, taking as the examples Leonid Grabovskiy's and Valentuna Syljvestrov's works. The author traces relations between the composer's style, the expressions means and the forms creation on the micro- and macro- levels.

Key words: cycle, the miniature, the style, the expressions means, the postmodernism, the predecafon row.

УДК 786.2: 781.972

ББК 85.315.42

Ірина Новосядла

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ФОРТЕПІАННОГО ПЕДАГОГІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ ДІТЕЙ У МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ II ПОЛОВИНИ ХХ ст.

У статті розглядаються фортепіанні твори композиторів української діаспори для дітей, зокрема Р.Савицького, І.Соневицького, М.Кравців-Барабаш, З.Лиська, В.Безкоровайного, Я.Барнича, М.Фоменка, В.Грудина, С.Лукіянович-Туркевич, В.Витвицького, А.Рудницького, Ю.Олійника. Підкреслюється їх виховне значення, а також дидактична цінність з огляду на використання в сучасному педагогічному репертуарі.

Ключові слова: музика для дітей, фортепіанний педагогічний репертуар, українське зарубіжжя, музичне виховання, дидактика, національна музична мова.

Основним завданням початкової музичної освіти має бути не тільки розвиток професійно-виконавських здібностей дитини, але й формування особистості в її національній визначеності, що неможливе без прилучення до культурної спадщини, до збереження її надбань.

У зв'язку із цим постає питання внесення коректив у зміст навчального процесу музичної школи, який має орієнтуватися, насамперед, на плекання національних музичних традицій. Доречно буде згадати слова Станіслава Людкевича, якими він закликає фахівців до вироблення й практичного застосування плану "...рідного музичного навчання всіма можливими засобами..., бо кожне спізнення цієї праці робить її труднішою..." [8, с.298]. У своїх працях із музичної педагогіки С.Людкевич підкреслював, що навчання музики повинно спиратися на народнопісенні зразки, високопрофесійну методіку й культурні традиції народу. Саме тому до сучасного педагогічного репертуару необхідно залучати твори, котрі віддзеркалюють ментальність нації, не тільки розвивають фахові навички і є добрим дидактичним матеріалом, але й допомагають художньо пізнати, музично пережити відповідний пласт національної культури.

Таким прикладом можуть слугувати фортепіанні твори для дітей композиторів українського зарубіжжя. Використовуючи в основі своїх творів український народнопісенний матеріал, митці продовжили традиції національної музичної школи, закладені М.Лисенком та С.Людкевичем, і, водночас, перейняли позитивний досвід західноєвропейських композиторів та педагогів ХХ ст. – Б.Бартока, З.Кодая, К.Орфа, котрі також розглядали народну пісню як основу розвитку національної музичної культури й важливий дидактичний засіб музичного виховання дітей. Фортепіанна педагогічна література українського зарубіжжя не лише забезпечувала нав-

чальний процес у діаспорі в II половині ХХ ст., але й заслуговує на використання в сучасному педагогічному репертуарі дитячих музичних шкіл України.

Нотні приклади:

5 Ballade

Music by
KIR KUKLOWSKY
Op. 39, No 5

Lento M.M. $\text{♩} = 63$

К. Кукловський "Балада" з "20 мініатюр на українські теми"

IV

Andante molto

В. Грудин IV частина з "Дитячої сюїти"

Tempo I

М. Фоменко "Бурлеска" з "5 легких п'єс на українські теми"

Натомість спостереження щодо формування сучасного фортепіанного репертуару для дітей довели, що твори композиторів української діаспори займають у ньому незначний відсоток. Констатуючий етап експерименту в рамках даної наукової розвідки був проведений шляхом довільного анкетного опитування серед викладачів ПСМНЗ¹ із різних регіонів України, яке показало, що лише 5% респондентів на запитання: “Чи є в репертуарі Ваших учнів твори композиторів української діаспори?” дали ствердну відповідь. Такий результат є наслідком недостатньої поінформованості викладачів ПСМНЗ щодо творчості митців українського зарубіжжя, про що в анкеті підтвердили майже 85% опитаних.

Упродовж останніх п'ятнадцяти років з'явилися публікації, монографії та наукові дослідження сучасних музикознавців, зокрема С.Павлишин, Л.Філоненка, М.Загайкевич, Н.Кашкадамової, Н.Толошняк, П.Медведика, Л.Лехника, Т.Воробкевич, Б.Сюти, У.Молчко, І.Полякової, О.Фрайт, присвячені видатним композиторам українського зарубіжжя [3–7; 9–12], [14–16]. Крім того, творчість цих митців, як узагальнення здобутків українського зарубіжжя, висвітлена в окремих статтях музикознавців діаспори – З.Лиська, В.Витвицького, А.Рудницького, Г.Лагодинської-Залеської [1–2], [13; 17]. Проте фортепіанна творчість митців розглядається науковцями здебільшого в контексті загального аналізу їхньої творчої спадщини. Натомість малодослідженим є виховний та дидактично-пізнавальний потенціал фортепіанного педагогічного репертуару щодо використання в сучасному музично-навчальному процесі.

Саме тому *предметом* даної наукової розвідки² є фортепіанний репертуар для дітей у творчості композиторів української західної діаспори² (оскільки в доробку саме цих митців найяскравіше відобразилися національні традиції). Необхідність досліджуваного матеріалу в систематизації та узагальненні, а подекуди і в його конкретизації, є досі актуальною. Практична доцільність такої роботи полягає в сприянні зацікавленості викладачів ПСМНЗ творчістю композиторів української діаспори, до їх ближчого ознайомлення з фортепіанними опусами для дітей, що, вочевидь, мало б забезпечити належний рівень популяризації цих творів.

Отож, *мета* статті – систематизувати й узагальнити відомості щодо фортепіанних творів композиторів українського зарубіжжя для дітей, проаналізувати вплив національних традицій на формування педагогічного репертуару і, таким чином, обґрунтувати пізнавальну та виховну роль цих творів, довести необхідність поповнення ними сучасного фортепіанного репертуару ПСМНЗ.

Третя, політична, хвиля еміграції виштовхнула з рідної землі багато високоосвічених людей, серед яких було чимало композиторів. Через різні обставини в 40–50-х рр. ХХ ст. за кордон виїжджають А.Рудницький, В.Безкоровайний, З.Лисько, Р.Савицький, І.Соневицький, С.Лукиjanович-Туркевич, Я.Барнич, О.Залеський, І.Недільський, В.Витвицький, М.Кравців-Барабаш, В.Грудин, М.Фоменко³. Опинившись в еміграції, ця творча еліта змушена була самоідентифікуватися за своїм покликанням, розгорнути на чужині багатогранну діяльність для розвитку освіти та мистецтва серед своєї громади. Вони зробили вагомий внесок у пропагування українського мистецтва на чужині, створили міцне підґрунтя для розвитку національних засад у музичній освіті українців за кордоном.

Плідно займаючись викладацькою діяльністю, розуміючи необхідність у поповненні педагогічного репертуару творами, котрі б репрезентували національну культуру, традиції й виховували в підростаючого покоління патріотичні почуття, композитори створюють власні опуси для дітей.

¹ ПСМНЗ – початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади.

² Під “західною” діаспорою маються на увазі українці, які проживають на території американського та австралійського зокеанія, а також в Західній Європі [6, с.5].

³ Кожен із цих митців займався багатогранною творчою діяльністю ще в 30-х роках на батьківщині, зокрема викладали у ВМІ ім. М.Лисенка у Львові, у його філіях на теренах Галичини, а також у Київській та Харківській консерваторіях. Свою плідну працю вони продовжили й у вимушеній еміграції, зокрема в Українському Музичному Інституті Америки та Канади (заснованими на кшталт Львівського Вищого Музичного інституту ім. М.Лисенка).

На жаль, відсутність окремих нотних примірників творів композиторів української діаспори не дозволяє повною мірою проаналізувати їх¹. Тому джерелом для дослідження послуговували надруковані твори або ті віднайдені опуси, видання котрих – справа часу, але нотні примірники яких (копії рукописів) можуть бути доступними широкому загалу, поступово вводяться в обіг.

Нотний музичний матеріал розглянуто за принципом зростання виконавських труднощів – від фортепіанних збірок для початківців до творів для учнів старшого шкільного віку.

Оскільки принцип упорядкування збірок для початківців Р.Савицького², М.Кравців-Барабаш³, Ю.Олійника⁴ та І.Соневицького⁵, а також спосіб опрацювання в них фольклорного матеріалу подібні, їхній аналіз матиме узагальнюючий характер.

¹ Проблема з виданням творів композиторів українського зарубіжжя існує не лише в Україні, але й у Канаді, Америці та країнах Західної Європи. Чимало творів знаходяться в приватних колекціях та їх видання все ще “під знаком запитання”. Крім цього, на жаль, відсутній єдиний бібліографічний фонд УМІ в Америці та Канаді, що ускладнює пошуки досліджуваного матеріалу.

² Роман Савицький (1907–1960) – композитор, концертуючий піаніст і талановитий педагог. Учень В.Барвінського, організатор і перший директор Українського Музичного Інституту Америки (1952–1959). “Основні засади гри на фортепіано” Р.Савицького є цінним методичним посібником для викладачів музичних шкіл.

“Український фортепіанний альбом для початківців” (1947–1954) був опублікований 1977 р. з нагоди 25-річчя УМІА. 1999 р. він був перевиданий в Україні, в Тернополі. До “Альбому” увійшли коляди “Бог предвічний”, “Нова радість стала”, “Во Вифлємі нині новина”, гайка “Подоляночка”, веснянка “Ку-ку”, коліскова “Ой, ходить сон”, марш “Гей, там на горі Січ іде”, історична пісня “Стоїть явір над водою”, стрілецька пісня “Їхав козак на війноньку”, коломийка “Верховино”, популярна укр. нар. пісня “Їхав козак за Дунай”.

³ Марта Кравців-Барабаш (1917–2002) – композиторка, педагог, талановита піаністка, член Канадського музично-професійного товариства. З 1952 р. викладала в УМІ ім. М.Лисенка в м. Торонто (Канада), 1970 р. заснувала товариство “Український музичний фестиваль”, завданням якого було проведення щорічних музичних конкурсів для дітей та юнацтва, програма котрих складалася виключно з творів українських композиторів. При цьому в товаристві було засновано видавництво творів українського педагогічного репертуару.

Музичний альбом “Моя Україна” (1978–1982) складається із трьох зошитів, в яких представлені 84 українські народні пісні в полегшеній обробці для фортепіано (у 1-му зошиті – 30 п’єс, у 2-му – 29, у 3-му – 25). Крім українських народних пісень, авторка використала танцювальні мелодії (“Аркан”, “Козачок”, “Запорожець”, “Коломийка”, “Метелиця”), на прикладах яких діти мають змогу ознайомитись із характерними для певних регіонів танцями. Велику увагу композиторка надає ознайомленню дітей із народними інструментами (“Сопілка”, “Трембіта”, “Троїста музика”, “Там, де грали цимбали”). Крім елементів українського багатоголосся, М.Кравців-Барабаш використовує лади народної музики.

⁴ Юрій Олійник (нар. в 1931 р.) – композитор, музикознавець, педагог, концертуючий піаніст – невідомий пропагандист української музики за кордоном. Із 50-х рр. викладає в Америкен Рівер Коледж у Сакраменто (штат Каліфорнія).

В “Українському фортепіанному альбомі для наймолодших” представлено 15 обробок популярних українських народних пісень: жартівливі “Зайчик”, “Журавель”, “Грицю”, “Женчикок-бренчикок”, “Чорний баран”, “Ой, ходила дівчина бережком”, “Черник”, “Дошик”, ліричні “Ой, під горою”, “Соколонько”, “Налетіли журавлі”, шедрівка “Дударик”, веснянка “Вийди, вийди, Іванку”, гайки “Вербовая дощечка”, “Подоляночка”. До альбому “Українські колядки” увійшли 17 традиційних галицьких колядок.

⁵ Ігор Соневицький (1925–2006) – композитор, музикознавець, піаніст і диригент. Упродовж 1959–1961 рр. – директор, а згодом професор УМІА в Нью-Йорку.

Цикл фортепіанних п’єс для дітей “Пори року” складається із чотирьох частин і вміщує 32 композиції.

“Зима” (1951 р., 2-ге видання – 1964 р.) – церковні колядки і шедрівки “Бог ся рождає”, “Нова радість стала”, “Небо і земля”, “Дивна новина”, “В полі плужок оре”, “По всьому світу”, “Возвеселімся”, “Закувала сива зозуленька”, “Бог предвічний”.

“Веснянки-гайки” (1952 р., 2-ге видання – 1967 р.): “Подоляночка”, “Ку-ку”, “З-під білого каменя”, “Перепілочка”, “Ой ти, старий діду”, “Жучок”, “Ягілочка”, “А вже весна”.

Обидві збірки дають дітям чітку уяву про народну обрядову пісенність.

“Літо” (1955) – обробки українських народних пісень “Баба і курчата”, “Занадився журавель”, “Добрий вечір, дівчино”, “По дорозі жук”, “Вийшли в поле косарі”, “Чорна кура”, купальська “Гей на Івана”, плястові пісні “У лісі на полянці”, “Пусти ж мене, мати, до табору”, “Ой, на ставі”.

Традиційно кожна збірку композитор завершує п’єсою у формі варіацій.

Ці три збірки були перевидані 1999 р. у Львові. До цього видання автор спеціально дописав розділ “Осінь”, куди помістив п’єсу “Осінь”, стрілецький гімн “Червона калина”, “Колискову”, знаменитий фортепіанний триптих, створений 1988 р. і приурочений до 1000-ліття хрещення Київської Русі (“Паломники”, “Скоморохи”, “Дзвони”).

Розуміючи вагу національного репертуару на початковому етапі навчання, вищезгадані автори використали у своїх збірках для наймолодших піаністів фольклорні зразки, котрі здатні виховати патріотичні почуття та викликати інтерес до рідної культури, до її традицій: календарно-обрядові пісні (відомі колядки, щедрівки, веснянки, гаївки), колискові, жартівливі, ліричні, стрілецькі, пластові та маршові пісні, популярні танцювальні мелодії. Кожна збірка побудована за принципом поступового зростання складності п'єс. Дидактична спрямованість визначається формуванням у п'єсах піаністичних навичок: використання основних прийомів гри, оволодіння різними штрихами, вироблення координації ігрових рухів, розвиток поліфонічного слуху. Простота мелодичного малюнку, детальні фразувальні, агогічні, артикуляційні та аплікатурні вказівки роблять збірки зручними для використання в навчальному процесі. Важливо підкреслити, що до кожної п'єси збірки є словесний текст пісні, що значно полегшує сприйняття музичного матеріалу дитиною й сприяє швидкому його засвоєнню, а запропоновані ілюстрації стимулюють розвиток творчої уяви учня.

Окремої уваги заслуговують п'єси В.Безкоровайного¹ та Я.Барнича². Твори цих композиторів для дітей можна умовно поділити на дві групи:

¹ **Василь Безкоровайний** (1880–1966) – музикант-просвітитель, композитор, диригент, педагог. Із 1948 року і до кінця свого життя композитор проживав у м. Буффало, викладав у філії УМІА. *“Легкі твори на фортеп'яні”* репрезентують чотири обробки українських народних пісень: *“З тої гори”*, *“Ой, під гаєм”*, *“Ой дівчина-горлиця”*, *“Чи є в світі молодиця”*.

До педагогічної збірки *“При ялинці”* увійшли 16 відомих галицьких колядок. В обох збірках композитор прагне зберегти оригінальність мелодичного образу, точно цитуючи народну тему у верхньому голосі. Фортепіанний переклад досить простий і цілком виправданий з огляду на дидактичну спрямованість збірки.

“Заколисна пісня”, тв. 13 В.Безкоровайного витримана в традиціях “пісень без слів” західноєвропейських композиторів (зокрема, Ф.Мендельсона). Крім того, п'єса продовжує тематичний ряд, розпочатий українськими композиторами кінця XIX – поч. XX ст. – М.Лисенком, Д.Січинським, Я.Степовим, С.Людкевичем, В.Барвінським.

“Танець Нілюсі”, *“Танець Любчика”*, *“Вальс Роми”* і *“Вальс Андрійчика”* – п'єси, присвячені дітям та онукам композитора: доньці Неонілі та синові Любомиру, онукам Ромі й Андрію. У п'єсах українські пісенно-танцювальні інтонації поєднуються зі стилістикою “салонних” танців XIX ст. Музиці властиві асоціативність та зображальність – характер кожного танцю відповідає конкретному образу.

До педагогічного репертуару В.Безкоровайного відносяться також обробки українських народних пісень і танців для виконання в 4 руки (*“І шумить, і гуде”*, *“Вийшли в поле косарі”*, *“На городі калинонька”*, вальс *“Вільхівка”*, марші *“Гей, марширують...”*, *“Ой, видно село”*). Зберігши інтонаційно-мелодичну основу, композитор збагачує гармонічний супровід несподіваними модуляційними переходами й відхиленнями. Використання цих п'єс у навчальному процесі видається цікавим та потрібним з огляду на “скромність” сучасного українського фортепіанного ансамблевого репертуару.

² **Ярослав Барнич** (1896–1967) – композитор, педагог, талановитий диригент і музично-громадський діяч. Наприкінці 40-х рр. митець виїхав до США, викладав у двох філіях УМІ – у Лорейні та Клівленді.

Основу п'єси *“Obitus”* становлять два різнохарактерні вальси (своєрідні попури, в котрих відчувається вплив західноєвропейських класиків та романтиків – Л.Бетховена, Р.Шумана, Ф.Шуберта): №1 – запальний, пристрасний, №2 – легкий, граціозний.

Твір *“Під сумну годину”* продовжує традиції, започатковані українськими композиторами кінця XIX ст. – Й.Витвицького, М.Завадського, Я.Лопатинського:

І ч. – *“Думка”*, написана в традиціях жанру (на фоні глибоких октав у басі звучить протяжна, наспівна, епічного плану мелодія),

ІІ ч. – *“Коломийка”*, яка служить контрастом до попередньої частини. “Фольклорне” – походження цього запального, колоритного танцю підкреслюється орнаментикою, синкопованим ритмом, гуцульським ладом. *“Згадка-туга”* – вальс, витриманий у традиціях романтичної музики з “присмаком” салонності.

За основу теми п'єси *“Коник”* Я.Барнич використав жартівливу українську пісню “Гоп, гоп, гоп – конику, галоп!”, запозичену з читанки 1905 р., і розвинув основну тему, використовуючи різноманітні прийоми, що імітують біг коника: маршовий ритм, штрихи портаменто і стакато, акценти, створюючи в дитячій уяві образ веселих забавлянок. Важливим дидактичним моментом є те, що автор проставив під нотами текст згаданої української пісеньки.

1) фольклорні зразки в авторській обробці (“Легкі твори на фортеп’яні”, збірка колядок “При ялинці”, обробки українських народних пісень і танців для виконання в 4 руки В.Безкорвайного і “Коник” Я.Барнича);

2) оригінальні п’єси на основі певного побутового жанру, в якому традиції українського фольклору поєднуються зі стилістикою західноєвропейської музики II половини XIX ст. (“Заколинська пісня”, “Танець Нілюсі”, “Танець Любчика”, “Вальс Роми”, “Вальс Андрійчика” В.Безкорвайного, “Obitus”, “Під сумну годину”, “Згадка-туга” Я.Барнича).

П’єси другої групи заслуговують особливої уваги з огляду на їх навчально-методичну спрямованість, оскільки розвивають у дитини конкретні піаністичні навички (майстерність агогіки та фразування, володіння акордовою та октавною техніками, арпеджіо, технікою регістрових стрибків і позиційної гри) і творчу уяву.

Групу п’єс для учнів середнього шкільного віку також репрезентують “5 легких п’єс для фортепіано на українські теми” М.Фоменка¹ та “Дитяча сюїта” В.Грудіна².

Обидві збірки споріднюють доступність образного змісту, лаконічність форми, динамічність розвитку тематичного матеріалу, піаністична зручність. Проте, на відміну від збірки М.Фоменка, яка майже повністю побудована на фольклорному матеріалі, в циклі В.Грудіна лише в одному номері (IV) використано народно-пісенні інтонації.

Широка гама виражальних засобів для відтворення різноманітних образів обох фортепіанних циклів, детальні виконавські вказівки дають можливість юним піаністам якнайкраще розвинути свою фантазію та піаністичні навички.

До дитячих фортепіанних циклів, які вирізняються оригінальністю мислення та новаторським підходом до опрацювання народних джерел, слід віднести збірки С.Туркевич³ та

¹ **Микола Фоменко** (1894–1961) – композитор, піаніст, педагог і музичний критик, колишній випускник та викладач Харківської консерваторії. З 1951 р. жив у Нью-Йорку, поєднуючи викладацьку діяльність в УМІ із сольними концертними виступами.

“5 легких п’єс для фортепіано на українські теми” (1952 р.) – цикл різножанрових та різнохарактерних мініатюр на основі українських фольклорних мотивів: 1. Марш (“Гей, нумо, браття, до зброї”); 2. Танок (оригінальна обробка “гопака”); 3. Бурлеска (основна тема – жартівлива пісня “Ти казала прийди, прийди”); 4. Вальс-пастораль (цитатний матеріал не використовується); 5. Дотепне скерціно (на тему жартівливої пісні “Спати мені не хочеться”). Тип фактури здебільшого гомофонно-гармонічний, проте акомпанемент є доволі самостійною партією з певними піаністичними труднощами: перехрещення рук, ламані октави, стрибки, гамоподібні пасажи, виконання яких вимагає чіткої координації ігрових рухів.

² **Володимир Грудин** (1893–1980) – випускник, а згодом викладач Київської консерваторії, учень Р.Глієра. Працював як педагог-піаніст у Празі, Парижі, а з 1950 р. викладав в УМІ в Нью-Йорку.

“Дитяча сюїта” складається із шести невеликих та нескладних за формою різножанрових мініатюр. Частина сюїти лише пронумеровані – жодна з них не має конкретної програмної назви. Проте в кожній мініатюрі яскраво виражені сюжетність та ілюстративність музики, яка викликає в уяві певні асоціації: жваві й грайливі I та III номери зображають світ дитячих розваг (гра “наввипередки”, в “хованки”); II частина нагадує менует, музика якого переносить в епоху лицарів і трубадурів на середньовічний бал; IV номер – наспівна лірична мелодія, що звучить як матусина колискова; V частина – зразок мрійливо-поетичної лірики: у легкому, граціозному вальсі кружляють казкові ельфи; VI номер – марш іграшкових солдатиків. Образи “Дитячої сюїти” приваблюють своєю ширістю й доступністю, оскільки відтворюють близький і зрозумілий дитині світ її розваг і фантазій.

³ **Стефанія Туркевич** (1898–1972) – перша українка, чия композиторська творчість стала вагомим внеском у національну професійну музику. Здобувши мистецьку освіту у Львові, Відні, Берліні, Празі, композиторка була “першою авангардисткою у вітчизняному музичному мистецтві” [9, с.3]. Із 1946 р. С.Туркевич жила і працювала в Англії.

Цикл фортепіанних дитячих п’єс (1934–1946), присвячений онукові Роману, складається з 9 різнохарактерних програмних мініатюр, назви котрих відобразили звичні для дитини образи, поняття й ситуації: п’єси з елементами гри (“Прогулянка”, “До школи”, “Хованка”), портретна замальовка (“Мамине слово”), п’єси з елементами звукозображальності (“Горобчик”, “Коник”), мініатюри на обрядово-побутову (“Народна”, “Коліскова”) та релігійну (“Молитва”) тематики. Специфічний зв’язок п’єс може розглядатись як зображення подій “одного дня з життя дитини” (аналогічно до “Дитячого альбому” П.Чайковського чи “24 дитячих п’єс” В.Косенка).

Мініатюри репрезентують оригінальний індивідуальний стиль композиторки, їх інтонаційно-гармонічний склад приваблює своєю неординарністю (нахил до діатоніки, використання дисонансних сполучень, паралельних інтервалів і тривуків).

З.Лиська¹. У цих творах сучасна музична мова органічно сплітається з фольклорним елементом, що зближує обох митців із Б.Бартоком. Обидві збірки є корисним навчальним і виховним матеріалом, оскільки сприяють піаністичному росту учнів, формуванню їх світогляду. Авторський стиль С.Туркевич влучно охарактеризувала дослідниця творчості композиторки Стефанія Павлишин: “Для дитячої збірки композиторка знайшла дуже відповідну мову, зближену до народних джерел. Теми-мелодії тільки злегка забарвлені альтераціями, підголосками, органічними пунктами... Головно ж привертає увагу роль гармонічних барв, зрештою, цілком в рамках тоналності й відповідно до образу” [12, с.145].

Прикладом втілення народного пісенно-танцювального матеріалу у творах великої форми є Сонатина в 4 руки В.Витвицького².

Цей твір є цікавим для використання в сучасному педагогічному репертуарі, оскільки фортепіанна творчість композиторів діаспори здебільшого репрезентована опусами малих форм, натомість дуже рідко зустрічаються поліфонічні цикли і твори великої форми, адресовані дитячій аудиторії. Крім того, задум “дуетного” виконання саме цього жанру приваблює своєю новизною та неординарністю.

До педагогічного репертуару зараховуємо й Дитячий альбом К.Кукловського³.

¹ Зиновій Лисько (1895–1969) – композитор, фольклорист, піаніст, педагог, музичний редактор і критик. Більшу частину свого життя митець прожив за кордоном – спочатку в Чехії, Німеччині, а згодом у США (з 1961 р. обіймав посаду директора УМІ в Нью-Йорку).

До збірки *“Фортепіанні мініатюри на українські народні теми”* увійшло п’ять п’єс, адресованих учням середнього та старшого шкільного віку: *“Ой, гаївку красно грають”*, *“Ой у полі”*, *“Огірочки”*, *“Світи, місяцю”*, *“Дикі кози”*. У них композитор не вдається до прямого цитування фольклору, оздоблюючи його акомпанементом, а на основі народної мелодії створює власну гармонічну мову – коли багатий самостійний супровід ніби “огортає” просту, скромнішу за музичним змістом мелодію. Композитор мислить інструментально, добре орієнтуючись у піаністичних, складнофактурних виразових засобах.

До цієї збірки не ввійшли інші дві п’єси композитора – *“Недужий ведмідь”* і *“Мандрівка ведмеда з зайцем”*, в яких також майстерно використані темброві можливості інструмента, різноманітні ігрові прийоми та штрихи для створення відповідного образу.

² Василь Витвицький (1905–1999) – композитор, музиколог, педагог, Голова Об’єднання українських музик у США, автор численних публікацій і статей про митців українського зарубіжжя. З 1949 р. митець викладав у філії УМІ в Детройті.

Сонатина в 4 руки В.Витвицького вперше була надрукована 1980 р. у м. Торонто, Канада, у видавництві “Українського музичного фестивалю”.

Твір складається з двох частин: I частина написана в тричастинній формі, де в крайніх розділах мелодія містить ознаки думи (змінний метро-ритмічний малюнок, розповідні протяжні інтонації), а середня частина побудована на інтонація енергійної, грайливої веснянки (коротенькі мотиви-поспівки, бурдонні квінти в басу); II частина – сонатне allegro, яке будується на двох контрастних темах: запальний танок у темі головної партії змінюється ліричною, наспівною темою побічної.

Партії I та II фортепіано нагадують “дует” соліста з оркестром, де оркестровий супровід виконує не тільки акомпануючу функцію, а й “дублює” тему соліста, збагачує її, надаючи зовсім іншого тембрового забарвлення. “Оркестровість” фактури проявляється також в імітації інтонацій-перегуків різних музичних інструментів (теми-поспівки проходять по чергово в різних регістрах фортепіано).

³ Кір Кукловський (нар. у 1913 р.) – композитор, диригент симфонічного оркестру в Парижі, Мюнхені, диригент Українського професійного театру в Нью-Йорку, з 1950 р. жив у США.

Дитячий альбом (авт. визначення) – *“20 мініатюр на українські теми”*, присвячений доньці композитора Марії, – оригінальна авторська обробка народних “шлягерів”. Найпопулярніші жанри музики – пісня, марш, танець – представлені в ньому у своїх різновидах: вальс, полька, баркарола, скерцино, балада, гумореска, пастораль, романс. Є також такі жанри, як прелюдія та музичний момент. Окремі мініатюри мають програмні назви – *“Весна”* (№2), *“Дитяча пісня”* (№8). В основі кожної п’єси – тема відомої української народної пісні: *“Лугом іду, коня веду”* в *“Баркаролі”* (№3), *“Іхав козак на війноньку”* в *“Баладі”* (№5), *“Ой, під вишнею”* в *“Польці”* (№7), *“Я лисичка, я сестричка”* в *“Дитячій пісні”* (№8), *“Ой, під гаєм-гаєм”* в *“Пасторалі”* (№10), *“Ідуть стрільці січовії”* в *“Марші”* (№11), *“Тече річка невеличка”* у *“Відомій мелодії”* (№14) і т. п. Дитячий альбом К.Кукловського містить стильові ознаки бідермаєра: опрацьовані композитором відомі українські народні мелодії, взяті за основу збірки, ніби перекидають місток до п’єс українських композиторів кінця XIX – поч. XX ст. – М.Завадського, А.Єдлічки, Я.Лопатинського та ін., написаних для домашнього музикування. Однак у своїх мініатюрах К.Кукловський не обмежується традиційним викладом основної теми з гармонічним супроводом: у п’єсах переважає варіантно-варіаційний тип розвитку, автор часто використовує імітаційну та підголоскову поліфонію, модуляційні звороти, ладові відхилення. Крім того, теми відомих пісень трансформуються за характером і змінюють свій “первісний” вигляд: енергійний, рішучий марш *“Іхав козак на війноньку”* перетворюється в наспівну, задушевну тему *“Балади”* (№5), жартівливо-грайливу пісню *“Ой, під гаєм-гаєм”* композитор подає як лірико-поетичну пастораль (№10).

Альбом адресований дітям середнього та старшого шкільного віку, оскільки виконання мініатюр вимагає певної піаністичної підготовленості: володіння октавною, акордовою, дрібнопальцевою та кантиленною технікою, навиками гри “стрибків”, подвійних нот тощо. Цей збірник є корисним дидактичним матеріалом, адже він не тільки розвиває піаністичні навички, а й завдяки “оновленому” вигляду відомих українських мелодій сприяє пробудженню зацікавленості учня до рідної пісні.

Зразком майстерного втілення фольклорного матеріалу в концертну форму є цикл *“Чотири концертні п’єси на українські теми”* А.Рудницького¹. П’єси становлять не лише педагогічну, а й мистецьку цінність.

Тривала робота А.Рудницького як диригента вплинула на його композиторський “почерк”: оркестрове мислення проявилось у масштабності задуму, широкому регістровому діапазоні, багатстві тембрової палітри та динамічних нюансів, вдалому використанні різноманітного туше, в поліфонізації та багатовимірності фактури. П’єси циклу можуть входити до репертуару учнів старших класів, до конкурсних програм, оскільки вимагають музичальності й доброї технічної оснащеності виконавця.

Отже, систематизація й узагальнення особливостей фортепіанного репертуару для дітей у творчості композиторів українського зарубіжжя дозволяє підкреслити його дидактично-пізнавальний і виховний потенціал щодо практичного застосування в сучасних навчальних програмах ПСМНЗ України.

Звернення митців до національних традицій, використання українських народних мелодій в основі фортепіанних опусів для дітей не випадкове: включення обробок народних пісень у навчальний репертуар є своєрідним поверненням до рідної культури, адже, за словами А.Кос-Анатольського, українська пісня завжди була останнім бар’єром, який боронив нас перед утратою національного самоусвідомлення. В українському зарубіжжі, в умовах, де відчутний вплив мало чужомовне оточення, значення українських народних пісень і коляд у виховній роботі справді важко було переоцінити. А використання зразків українського фольклору в сучасному музичному навчальному процесі є надзвичайно потрібним і корисним, оскільки серед підростаючого покоління спостерігається повальне захоплення чужою для нас культурою та звичаями.

Свого часу твори вищезгаданих композиторів разом із творами інших українських митців стали основою національного педагогічного репертуару учнів УМІА. Вважаємо, що національно-виховний потенціал цих творів, розвиток у них основних виконавських навичок, формування самостійності музичного мислення на матеріалі народної пісні (найбільш доступному для дитячого сприйняття) є важливою підставою для поповнення ними сучасного педагогічного репертуару ПСМНЗ України.

1. Витвицький В. За океаном / Василь Витвицький. – Львів : [б. в.], 1996. – 100 с.
2. Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / Василь Витвицький ; [упор. Л. Лехник]. – Львів : [б. в.], 2003. – 400 с.
3. Воробкевич Т. Передмова / Тетяна Воробкевич // Лисько З. Фортепіанні мініатюри на українські народні теми. – Львів : [б. в.], 2005. – С. 3–4.
4. Воробкевич Т. Передмова / Тетяна Воробкевич // Фоменко М. Моя веселка. П’ять легких п’єс для фортепіано на українські теми. – Львів : [б. в.], 2006. – С. 3–4.
5. Загайкевич М. Навіки з Україною / Марія Загайкевич // Музика. – 2001. – № 3. – С. 2–3.
6. Карась Г. Основні етапи розвитку музичної культури української діаспори / Ганна Карась // Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Мистецтвознавство. – 2004. – Вип. VI. – С. 3–12.
7. Кашкадамова Н. Роман Савицький – піаніст і педагог / Наталія Кашкадамова // Музика. – 1991. – № 4.
8. Людкевич С. Організація музичного виховання / Станіслав Людкевич // Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи : у 2 т. / [упор. З. Штундер]. – Львів : Дивосвіт, 2000. – Т. 2. – С. 293–298.

¹ Антін Рудницький (1902–1975) – композитор, відомий музикознавець і диригент, піаніст, педагог. Із 1938 р. митець жив у США, працював професором музичної академії у Філадельфії, з 1959 р. – керівник і головний диригент Союзу українських хорів Америки. Композитор належить до яскравих представників українського авангардизму.

Фортепіанний цикл *“Чотири концертні п’єси на українські теми”* складається з *Прелюдії, Скерцино, Елегії та Токати*. Крайні частини не містять конкретного фольклорного джерела, хоча весь музичний матеріал будується на типових народних пісенно-танцювальних інтонаціях. В основі II частини – відомий “Щедрик”, а III ч. побудована на темі української народної пісні “Пряля”.

9. Молчко У. Марта Кравців-Барабаш та її фортепіанний альбом "Моя Україна" / Уляна Молчко // Наукові записки Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка та НМАУ ім. П. І. Чайковського. Серія: Мистецтвознавство. – № 1 (4). – Тернопіль ; К., 2000. – С. 40–47.
10. Муха А. Композитори України та української діаспори / Анатолій Муха. – К. : Музична Україна, 2004. – 351 с.
11. Павлишин С. Ігор Соневицький / Стефанія Павлишин. – Львів : БаК, 2005. – 120 с.
12. Павлишин С. Перша українська композиторка Стефанія Туркевич-Лісовська-Лукіянович / Стефанія Павлишин. – Львів : БаК, 2004. – 158 с.
13. Рудницький А. Про музику і музик / Антін Рудницький. – Н.-Й. ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1980. – 336 с.
14. Толошняк Н. Творча та музично-просвітницька діяльність Василя Безкоровайного / Наталія Толошняк // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – 1999. – Вип. І. – С. 162–168.
15. Філоненко Л. Передмова // Ярослав Барнич. Дитячі твори для фортепіано / Людомир Філоненко. – Дрогобич : Коло, 2007. – С. 3–9.
16. Фрайт О. Художньо-естетичні та виховні вартості циклу фортепіанних п'єс С. Туркевич для дітей / О. Фрайт, М. Подобана // Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару студентів, аспірантів, молодих вчених. – Дрогобич : [б. в.], 2007. – С. 111–115.
17. Sonevyts'kyi I. Dictionary of Ukrainian composers / I. Sonevyts'kyi, N. Palidvor-Sonevyts'ka. – L'viv, 1997. – 336 p.

Нотографія фортепіанних творів:

1. Барнич Я. Дитячі твори для фортепіано / Я. Барнич ; ред.-упор. Л. Філоненко. – Дрогобич : Коло, 2007. – 36 с.
2. Безкоровайний В. При ялинці : збірка колядок в перекладі для фортепіано з текстами / В. Безкоровайний. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1999. – 31 с.
3. Безкоровайний В. Легкі твори на фортеп'ян : 1. З тої гори. 2. Ой під гаєм / В. Безкоровайний. – Львів ; Тернопіль : Літос. – 2 с.
4. Безкоровайний В. Легкі твори на фортеп'ян : 3. Ой дівчина горлиця. 4. Чи є в світі молодича / В. Безкоровайний. – Львів ; Тернопіль : Літос. – 2 с.
5. Безкоровайний В. Легкі твори на фортеп'ян : Заколисна пісня, тв. 13 / В. Безкоровайний. – Львів ; Тернопіль : Літос. – 4 с.
6. Безкоровайний В. Танець Нілюсі. Вальс Роми. Вальс Андрійчика. Ой видно село (в 4 руки). І шумить, і гуде (в 4 руки) / В. Безкоровайний [Рукопис].
7. Витвицький В. Сонатина в 4 руки / В. Витвицький // Твори українських композиторів для двох фортепіано та фортепіано в 4 руки / Ред.-упор. О. Німілович, У. Молчко. – Дрогобич : Коло, 2003. – С. 20–41.
8. Грудин В. Дитяча сюїта / В. Грудин // Українська фортепіанна музика. Педагогічний репертуар для дітей та юнацтва : навчальний посібник. Ч. 2 / упор. Т. Завадська, О. Козачук. – К. : Муз. Україна, 2006. – С. 68–84.
9. Лисько З. Фортепіанні мініатюри на українські народні теми / З. Лисько. – Львів : [б. в.], 2005. – 11 с.
10. Моя Україна. Українські пісні для малих дітей. Книжка І / обробка для фортепіано М. Кравців-Барабаш. – Львів : Вільна Україна. – 32 с.
11. Моя Україна. Українські пісні для малих дітей. Книжка II / обробка для фортепіано М. Кравців-Барабаш. – Львів : Вільна Україна. – 32 с.
12. Моя Україна. Українські пісні для малих дітей. Книжка III / обробка для фортепіано М. Кравців-Барабаш. – Львів : Вільна Україна. – 32 с.
13. Олійник Ю. Український фортепіанний альбом (для наймолодших) / Ю. Олійник ; упор. О. Олійник. – YVO Productions, USA, 1995. – 19 p.
14. Олійник Ю. Українські колядки. Фортепіанний альбом для початківців / Ю. Олійник ; упор. О. Олійник. – YVO Productions, USA, 1996. – 23 p.
15. Савицький Р. Український фортепіанний альбом для початківців / Р. Савицький ; упор. О. Смоляк. – Тернопіль : Астон, 1999 – 20 с.
16. Соневицький І. Веснянки-гаївки. Українські пісні для фортепіану / І. Соневицький. – Нью-Йорк : У світі, 1952. – Вип. II. – Весна. – 12 с.
17. Соневицький І. Мініатюри (народні та пластові пісні). Українські пісні для фортепіано / І. Соневицький. – Jersey City : Svoboda, 1955. – Вип. III. – Літо. – 23 с.
18. Туркевич С. Цикл п'єс для дітей / С. Туркевич // Фортепіанні твори / упор. С. Павлишин. – Львів : [б. в.], 2005. – С. 97–112.
19. Фоменко М. Моя веселка. П'ять легких п'єс для фортепіано на українські теми / М. Фоменко. – Львів : [б. в.], 2006. – 16 с.
20. Фортепіанні твори українських композиторів для молоді / зібрала Т. Богданська. – Тернопіль : Астон, 2000. – Ч. 1. – 90 с.

21. Фортепіанні твори українських композиторів для молоді / збірка Т.Богданська. – Тернопіль : Астон, 2000. – Ч. 2. – 85 с.
22. Rudnytsky Antin. Four concert studies on ukrainian folk songs / Antin Rudnytsky. – Henry Elkan Music Publisher Co., Inc., N.Y. – 16 p.
23. Kuklowsky Kir. 20 miniatures of ukrainian themes. Album for the Young for the piano, op. 39 / Kir Kuklowsky. – Music Publishing Co., New Jersey, USA. – 21 p.

В статті розглядаються фортепіанні произведения композиторів української діаспори для дітей, а іменно: Р.Савицького, І.Соневіцького, М.Кравців-Барабаш, З.Лиська, В.Безкоровайного, Я.Барнича, М.Фоменка, В.Грудіна, С.Лукиядович-Туркевич, В.Витвицького, А.Рудницького, Ю.Олійника. Підкреслюється їх виховне значення, а також дидактична цінність, виходячи з використання в сучасному педагогічному репертуарі.

Ключові слова: музика для дітей, фортепіанний педагогічний репертуар, українське зарубіжжя, музичне виховання, дидактика, національний музичний мов.

Herein, we analyze the children's repertoire of the Ukrainian composers living outside of Ukraine. The preservation of national traditions is a major focus of the current study. The piano pieces for children have also been discussed in the context of their didactic orientation.

Key words: piano pieces, pedagogical repertoire, national idea, the composers living outside of Ukraine, didactic orientation.

УДК 785.11: 78.082.1

ББК 85.315.040

Олена Колісник

СИМФОНІЯ № 1 “SINFONIA LARGA” Є.СТАНКОВИЧА – ЯСКРАВІЙ ЗРАЗОК СИМФОНІЇ-ДРАМИ В НЕОБАРОКОВОМУ СТИЛІ

У статті здійснено розгляд особливостей композиторського письма Є.Станковича на прикладі Симфонії № 1 “Sinfonia Larga”. Досліджується формотворчий, ладо-гармонічний і фактурний аспекти, втілення композитором неobarокових рис, поєднання традиційних та новітніх виразових засобів.

Ключові слова: неobarоковий, архітектоніка, драматургія, драма, ладо-гармонічний, поліфонічний, алеаторика, сонорика, кластер.

Симфонічна музика серед різноманітної жанрової палітри Євгена Станковича є однією з найважливіших сфер, що охоплює надзвичайно багатогранний образний світ і є творчою лабораторією композитора.

Є.Станкович – представник українського постмодернізму, творчість якого, поряд із Леонідом Грабовським, Мирославом Скориком, Валентином Сильвестровим та ін., заклала основу “українського авангарду” [3, с.21] 60-х років, що став важливим етапом опанування новими засобами музичної технології. Як відомо, для естетики постмодернізму (другої половини ХХ ст.) характерною є робота за “стильовими моделями” [3, с.20].

Одним із перших зразків розвитку цього жанру у творчості Є.Станковича стала Симфонія № 1 “Sinfonia Larga” для 15 струнних 1973 року написання. Пізніше були написані опуси: “Героїчна”, “Я стверджуюся”, “Lirica”, Симфонія пасторалей, Dictum та інші. Його перу належать і дев’ять камерних симфоній для різних складів. Проте саме “Sinfonia Larga” стала одним із творів, що кинув виклик добре налагодженій системі українського симфонізму 70-х років і знаменував перехід на полярну стильову орбіту яскравої творчої індивідуальності.

До вивчення статті композитора та деяких аспектів його музики звертаються такі науковці, як Є.Дзюпина [1; 2], О.Зінкевич [4; 5; 6], І.Зінків [7], О.Козаренко [9], Л.Кияновська [8], С.Лісецький [10] та інші.

Проте симфонічна творчість Є.Станковича ще потребує більш детального вивчення в аспекті формотворення, ладо-гармонічної мови та стилю для якнайповнішого розкриття особливостей творчості цього оригінального композитора, що зумовило актуальність даної статті.

Метою роботи є дослідження способу втілення симфонії-драми композитором у неobarоковому стилі.

Цій меті підпорядковані основні завдання – здійснення комплексного аналізу обраного опусу для виявлення стилістичних особливостей і специфічних моментів у розвитку жанру відпові-